

տոհմային գերազիտութեան յանձուն հեռաւորութեան աշխարհիս այս Հնդկաց, հեռի ի Հայ մտաւորական աշխարհէ, այդ չեն իմ յանցանք, զի արարի զոր կարացի, իմով յաւէտ սահմանափակ կըթուլեամք, զամ մի եւեթ աշակերտելով ի «Մարգարա-կան ձեմարանին» յուսումն անգլիական լեզուին՝ առանց հայերէնի. զի Կ. Պոլսեցի վարժապետ ժամանակին Կարապետ Պետրոս Մուրատ, այժմ հանգուցեալ, զուրկ էր միանգամայն ի կըթուլեանէ գրաբառ լեզուին, ուստի եւ չկարէր ուսուցանել զոր ինքն չգիտէր բնաւ: Սակայն ասեն թէ «ամենայնի յաղթեաց ժիր ջան»։ Նմին իրի եւ ես անդու մնացի ի ջանս իմ եւ անխոնջ ի վաստակս եւ յաջողեցայ լոկ ինքնօգնութեամբ սակաւ ինչ հմտանալ խրթնութեանց Հայ քերականութեան եւ շարադրութեան, առանց վարժապետի եւ կամ կանոնաւոր դասաւանդութեան ուսուցչի ուրուք ի լեզու մայրենի: Եթէ սակայն վիճակեալ լինէր ինձ ի լաւագոյն դպրոցի ուսանիլ, ընդ հմուտ դաստիարակօք, թերեւս բազմ լինէր ինձ, կարող գրագիտի

վաստակել զհամբաւ եւ զանուն. այլ՝ Երկինք տարբեր իմն վիճակ տնօրինեալ էին վասն անարժանութեան իմոյ եւ պարտիմ հպատակիլ այնմ, զի անհասանելի են վրձիւք Նախախնամութեան, այն ինչ գիտեմք թէ ամենայն տուրք բարիք եւ պարգեւք կատարեալք ի վերուստ են իջեալ»։ (առ Հ. Ա. Ղազիկեան, 12 Մարտ 1925)։ Անշուշտ ոչ մէկ նախատինք ըրած կ'ըլլանք ողբ. հանգուցեալ մեր բարեկամին եւ ոչ աղարտած անոր մատենագրի փառքը, եթէ ըսենք որ իր կիրարկած գրաբարը՝ թէ՛ նամակներուն եւ թէ՛ յօդուածներուն մէջ՝ խեղճուկ գրաբար մըն էր, թէեւ եռանդով ու կորովով լեցուն. գրաբար մը շատ անգամ խառնուած ուսմիկ ձեւերով եւ բառերով, ինչպէս լաւ կրնան դատել ընթերցողները մէջ բերուած նամակներու հատակոտորներէն։ Արդար ըլլալու համար ըսենք իսկոյն թէ աւելին ալ պահանջել դժուար էր՝ նկատած միջավայրի մակարդակը եւ ուսուցիչներու թերին այդ տեսակէտով։

(Շարունակելի)

Հ. Ե. Փէշիկեան

ՊԻԹՅՈՒՆՆԵՐ

- 1) Յարգէ անմահ սատուածները, այս է քու առաջին պարտքդ։ Պատուէ գանուք ինչպէս կը հրամայէ օրէնքը։
- 2) Ընտրէ քեզի բարեկամ այն մարդը որ քու կը ծանցնաս ամենէն աւելի առաքիւնի։ Մի՛ ընդդիմանար իր խորհուրդներուն քաղցրութեան եւ հետեւէ իր օգտակար օրհեակներուն։
- 3) Վախցիր գժտելէ բարեկամիդ հետ փոքրիկ յանցանքի մը համար։
- 4) Երէ կարող ես բարիք մ'ընել, պարտակաւ ես. հոս կարողութիւնդ դրացի է պարտականութեան։ Այս է պատուէդ որուն պէտք ես հետեւիլ։
- 5) Ունակացիր հրամայելու որկորի, քունի, հեշտութեան եւ բարկութեան։

- 6) Մի՛ գործէր ամօրայի բաւ մը ուրիշեւրու առջեւ եւ ոչ ալ ի ծածուկ։ Առաջին օրէնքդ ըլլայ յարգել ինքզինքդ։
- 7) Արդարութիւնը ըլլայ գիտաւորը քու աւելն գործերուն, ընկերք ամէն խօսքերուդ։
- 8) Բազոր փոփոխութիւն կ'ախորժի. մերք կը բռնուի մերք կը խուսի։ Երէ գրաս միւն այն ձախորտութեանց գոր խեղճք կը պատճառեն մանագուներու, գիտցիր կրել համբերութեամբ. մի՛ բարկանար ընդդէմ բազորի։ Ներելի է ջանալ դարմանել բըշուտութիւնները, քայց ըստ համոզուէ որ բազոր կրեք առաքիւնի մարդկանց չարիք մը չստաքէր իրենց ումերէն վեր։
- 9) Մարդիկ յաճախ ունին բարի խօսքեր եւ չար դիտումներ։ Մի՛ գարհուրիր ունայն խօսքերէ, եւ մի՛ շերիր բարի դիտումներէ գոր ունեցած ես։

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՅԵՐԷՆԻՆ ՎՐԱՅ

(Շար. տե'ս «Բազմավեպ» 1937, էջ 179)

ԼԵԶՈՒՆԻՍ ԿԱՆԳՈՒՆ ՊԱՀԵԼՈՒ ՀԱՐԿԸ — ԲԱՌԱԿԱՆ ԱՌՆՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԵՐ ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ — ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ՈՒ ՆԱՀԱՆՋՆԵՐ

Հայ լեզուն իր ծագումով ու դարական ելեւէջներով մշակոյթի արդաւանդ դաշտ մըն է արդէն բանասիրութեան առջեւ. բայց իր պատմաքննական արժէքներու քով ան ունի այսօր կենսական պահանջ մը. անվկանդ պահպանութիւնը՝ զինքը անճանաչելի դարձնող վտանգներու դէմ։ Կը բաւէ մտքէ չհեռացնել մեծագոյնը միայն այն վտանգներէն — օտարախօս Հայութիւն մը՝ որ աշխարհի զանազան հողամասերու մէջ ձուլման ենթակայ եղած՝ կորուսեր է իր աղբութեան կէսը, ինչպէս իրաւամբ կ'անդադարձնէր գիտակից հայրենասէր մը⁽¹⁾։ — Վերջերս այս հարցով մտահոգուած էին աղգային լուրջ թերթեր։ «Ժողովուրդ մը իր կարեւորութիւնը կ'ունենայ իր մշակոյթի աստիճանովը միայն, իսկ այդ մշակոյթի ստուգանիշը բնականաբար լեզուն է, կը զբէր աղգային ծանօթ հրապարակազիր մը, եթէ նշանակութիւն մը ունինք պատմութեան եւ մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ, այդ կը պարտինք մանաւանդ մեր պատուական լեզուին⁽²⁾։ Ուրիշ խմբագիր մըն ալ նոյն դադափարը կը յայտնէր աւելի զգալուն շեշտերով՝ այսպէս. «Հայ լեզուն մեր զանձն է, մեր պարծանքն ու հպարտութիւնը, դարերով պահպանած ենք հայերէնը, դարերով պահած է ան մեզ, մեր կտրուստներուն մէջ ամէնէն անկորնչելին, մեր հարստութիւններուն մէջ՝ ամէնէն թանկագինը, մեր պարտութիւններուն մէջ ամէնէն անպարտելի ամբողջութիւնը, ցեղային անառիկ պատնէշը... Ու այսօր մեր պատմութեան նման՝ վտանգի տակ է մեր

լեզուն։ Կը գրենք ու կը խօսինք անփոյթ ու աղճատ։ Գէշ կը գրենք ու գէշ կը խօսինք։ Շատեր հայերէնին հետ կը վարուին՝ ինչպէս կը վարուին որ եւ է բանի հետ, առանց հողածութեան, առանց բարեխղճութեան։ Եւ ի՞նչ սնամիտութիւններ օտար լեզուներով պճնադարձուելու... Ատենը չէ՞ որ անդադառնա՞նք այս բոլորին, տէր կենանք մեր լեզուին ու գուրգուրանք անոր անաղարտ պահպանման»⁽³⁾։ Արդարեւ փաստերու պէտք չկայ համոզուելու համար թէ Հայ լեզուի պանծացումներուն հետ սերտօրէն կապուած են անոր ներկայ պահանջներն ու նահանջները։ Հայրենական ժառանգութեան վրայ սնապարծ մը՝ առանց սեփական արդիւնքի, կը յիշեցնէ այն խելօք-Դաւիթը որ ծառի մը պըտուղները ճիւղերէն առնելու տեղ՝ գացեր արմատին վրայ փնտռեր է։ — Հայերէնագիտութիւնը զուտ մտքի մշակոյթ կամ գիտական ճախրանքներ չի նշանակել անշուշտ։ Մատենագրութիւն եւ լեզուագիտութիւն իրարմէ տարբեր բաներ են։ Աշխարհի վրայ ապրող ամէն ազգ ունեցեր է իր խօսելու եւ գրելու յատուկ ձեւը, եւ ժամանակի աւերներէն ազատիլ չեն կրցած միայն անոնք՝ որ անմշակ թողեր են իրենց

¹ Տօքթ. Գ. Ամատեան, «Պայքար» 1 Փետր. 1938, «Հայերէն չգիտցող Հայը իր Հայութեան կէսը կը կորսնցնէ» խորագրով։

² Պարոյր Բ. Գեշեան, «Նոր Լուր» 1939, Փետր. 19։

³ Խմբագրական «Յուսարեք»-ի, արտատպուած «Յառաջ»-ի մէջ, 2 Յուլիս, 1939։